

Introducció

F. XAVIER VILA I MORENO

Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona i director del Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació de la Universitat de Barcelona

Les ciències del llenguatge als territoris de llengua catalana s'han desenvolupat d'una manera singular. En bona mesura, aquesta singularitat s'ha derivat de fenòmens històrics de caràcter general clarament aliens a la voluntat dels seus protagonistes; n'hi ha prou de recordar que la catalana és una lingüística —o, si encara ho preferiu així, una filologia— amb molt moments *defensius* (Badia, 2007). La vitalitat dels estudis sobre la codificació de les llengües, de la terminologia, de la demolingüística o del dret lingüístic, per esmentar només alguns exemples, són conseqüència d'aquesta necessitat de defensa que és experimentada per amplis sectors de les societats catalanòfones.

Ara bé, al costat d'aquestes singularitats d'origen extraacadèmic, el desenvolupament de les ciències del llenguatge als territoris de llengua catalana presenta, en relació amb altres països, tot un seguit de trets distintius d'arrel més acadèmica. Un dels trets distintius d'aquestes ciències que fins ara ha cridat poc l'atenció és la posició col·lateral que hi ocupa la recerca sobre l'ensenyament i l'aprenentatge de les llengües segones i estrangeres, molt particularment pel que fa al català, i la desconexió d'aquests estudis respecte del gruix de la recerca (socio)lingüística. Aquesta desconexió, certament curiosa, és palpable des de moltes perspectives. De fet, si en termes internacionals, la lingüística aplicada s'ha estructurat sobretot entorn de l'ensenyament de les llengües, als nostres països aquesta macrodisciplina s'ha desenvolupat de manera molt més diversificada i sense que l'ensenyament de la llengua hi tingui el paper central (Payrató, 2003). Des de certa distància, aquesta posició pot resultar paradoxal, ja que si alguna cosa abunda als Països Catalans són els aprenents del català com a segona llengua —podríem anar més enllà: deuen ser molt escassos els ensenyants de català que no més l'ensenyen com a primera llengua. Però els fets mostren que, en el món de l'estudi i la recerca sobre el català, l'aprenentatge i l'ensenyament de la llengua resten molt lluny del que és habitual en la recerca lingüística internacional. D'entrada, les matèries relacionades amb l'ensenyament i l'aprenentatge lingüístic solen tenir molt poc paper en els plans docents de les facultats que formen el gruix d'investigadors. Aquesta escassa presència en el procés formatiu es reproduïx posteriorment en el món de la recerca. N'és bona mostra el fet que el report sobre la recerca en Filologia Catalana (Martí, 2005), que aspira a fer un estat de la

qüestió dels estudis sobre la llengua, pràcticament no esmenti la recerca sobre l'ensenyament i l'aprenentatge del català. Aquesta escassa importància contrasta, sense anar més lluny, amb allò que s'esdevé en el capítol sobre filologia anglesa del report equivalent (Curell (coord.), 2005), on els projectes relacionats amb l'ensenyament i l'aprenentatge de l'idioma tenen un pes superior.

Podria ser que aquesta marginalitat de l'estudi dels processos d'ensenyament i aprenentatge del català fos un miratge i s'hagués d'atribuir tan sols als plantejaments de partida del report sobre el català, potser més escorats cap a perspectives més clàssiques dels estudis lingüístics? Només fins a cert punt. Certament, el report esmentat analitza la feina feta en els departaments de Filologia, Lingüística i Traducció i Interpretació i deixa de banda els de Didàctica de la Llengua. Hom podria argüir, per tant, que un plantejament més inclusiu a l'hora de realitzar el report hauria permès visualitzar la recerca sobre l'ensenyament i l'aprenentatge del català que, per exemple, fins a l'any 2009 es va aixoplugar, sota la Xarxa Llera.¹ Tanmateix, encara que el report s'hagués elaborat de manera més inclusiva, tot fa pensar que ni tan sols així no s'hauria corregit el principal problema que esmentàvem pel que fa a l'àrea d'estudis d'ensenyament i aprenentatge en el món de la lingüística catalana: la seva desconexió del gruix d'estudis sobre la llengua. I és que, per bé que hom sigui capaç d'identificar un nombre creixent d'investigadors que treballen sobre l'ensenyament i l'aprenentatge del català, això no invalida la major: per motius diversos que potser caldria estudiar una mica més a fons del que podem fer aquí,² fins i tot tenint en compte els equips que s'hi dediquen, el cert és que la recerca sobre l'ensenyament i l'aprenentatge del català ocupa una posició col·lateral en el que és la recerca sobre la llengua catalana, molt lluny del que caldria esperar en una comunitat on pràcticament la meitat dels usuaris del català no el tenen com a llengua inicial. I aquesta circumstància constitueix un problema de magnituds considera-

1. <<http://www.llera.cat/presentacio.asp>> (darrera consulta: 15 juliol 2010).

2. Molt probablement, l'arrel d'aquest divorci es troba en el confinament *de facto* de la recerca sobre ensenyament i aprenentatge a les facultats de formació de professorat, històricament més abocades a les activitats de formació que no pas a les de recerca, i en la posició fins fa poques dècades secundària de la lingüística aplicada als departaments de filologia catalana.

bles no sols per a la pràctica avaluadora en si mateixa —amb tot el que això comporta en qualsevol societat contemporània en què la llengua és un capital cultural amb alt valor socialitzador i capacitat discriminant—, sinó també a l'hora de dur a terme una valoració consistent de l'evolució de la comunitat lingüística catalana. Tant la sociolingüística com la política lingüística catalanes necessiten disposar de mesuraments dels nivells de coneixement de català que siguin tan precisos, fiables i exactes com sigui possible, perquè sense millores en el coneixement és impossible fer avançar la posició de la llengua (Vila, 2004).

El volum que teniu entre les mans és, alhora, producte d'aquesta desconexió i temptativa, humil, de construir ponts per tal de superar-la. Els seus orígens es remunten al disseny de les eines d'anàlisi del projecte de recerca *Resocialització i llengües: els efectes lingüístics del pas de l'educació primària a secundària en contextos plurilingües* (RESOL) (HUM2006-05860/FILO).³ Un dels objectius del projecte RESOL era obtenir mostres de la competència lingüística oral dels alumnes de 6è de primària i d'Educació Secundària Obligatòria. Per tal d'obtenir aquestes mostres, l'equip de recerca⁴ va fer un repàs preliminar de la bibliografia existent i de les proves que s'usaven més freqüentment en els estudis sociolingüístics, i va constatar dos fets. D'una banda, les proves que se solien usar en aquests estudis havien estat dissenyades durant els anys 1980 i 1990 i se centaven en aspectes de contrast català-castellà i de correcció, no pas en altres aspectes importants per a l'avaluació de la competència lingüística com són el repertori, la fluïdesa o l'adequació. D'altra banda, les proves analitzades no feien una distinció clara entre el tipus de dades orals que es volien obtenir; per exemple, no quedava clar ni el gènere ni el registre de les proves, i no se sabia, per exemple, si les proves realitzades reflectien la competència conversacional o l'acadèmica. Tot plegat feia pensar que els resultats d'avaluació de competència en la majoria dels treballs de sociolingüística educativa (Vila, en premsa) disponibles fins aleshores feien una avaluació excessivament genèrica dels nivells de coneixement de llengua de l'alumnat català. Aquestes mesures d'avaluació segurament resultaven suficients al començament del procés de normalització, quan la distància entre català i castellà era abismal, però ja no són prou precises avui dia, quan s'ha generalitzat la docència de i en català arreu del Principat i han augmentat significativament els nivells de competència en aquesta llengua en les joves generacions, nouvinguts a banda. Calia fer un pas endavant en l'avaluació de la competència oral per tal de reflectir millor els coneixements efectius de la po-

blació lingüística escolar del país. Val a dir que aquest pas era també necessari des de la perspectiva mateixa de les pràctiques avaluadores de la llengua en general, ateses les importants conseqüències que té la indefinició del procés, com ara la percepció negativa del procés avaluador (Figueras, 2005, p. 59).

Ara bé, a l'hora de triar unes proves més adequades per a la població visada —alumnat de finals de primària i començament de secundària—, l'equip de recerca va començar a topiar amb una dispersió molt considerable que feia difícil de localitzar i comparar les proves disponibles. La majoria de les proves i els barems d'avaluació havien estat dissenyats de manera autònoma per organismes independents que, sovint absorbits per les tasques de formació i avaluació del dia a dia, no havien posat èmfasi en la difusió de les seves eines de treball entre la comunitat d'investigadors.

Davant d'aquesta constatació, l'equip de recerca va emprendre un estudi global de les diferents proves emprades pels diferents organismes que s'encarreguen de l'avaluació del català oral, entesa com a «recollida sistemàtica d'informació per tal de prendre decisions» (Figueras, 2005, p. 61, a partir de la definició de Weiss, 1972),⁵ amb dos objectius principals:

1) Conèixer com s'avalua l'expressió oral en català a Catalunya, a partir de l'anàlisi d'una mostra de proves procedents de diversos organismes públics.

2) Conèixer l'evolució que hi ha hagut en la concepció i l'aplicació d'aquestes proves des del moment en què es van començar a aplicar fins avui dia.

Per tal d'assolir aquests objectius, hom va identificar les institucions que duen a terme aquestes tasques d'avaluació (vegeu taula 1) i va dur a terme els passos següents:

1) Presa de contacte amb el màxim d'organismes⁶ i entrevista amb una persona experta en avaluació de l'organisme.

2) Recollida de les proves de competència oral de cada institució. Tot i que en el cas de les proves més recents la majoria són disponibles a través de la Xarxa, en el cas de les proves més antigues (per exemple, SEDEC) va ser necessari buscar en els arxius dels organismes per obtenir les proves.

3) Recollida d'altres documents rellevants per a l'anàlisi de les proves i els barems d'avaluació. La majoria d'organismes tenen —a més de les proves pròpiament dites— altres tipus de documentació sobre les proves que informen de com es van elaborar, dels seus resultats, etc. En són exemple els *Quaderns* del

3. <<http://www.ub.edu/cusc/>>.

4. L'equip de recerca en l'àmbit de competència del projecte RESOL estava integrat per Llorenç Comajoan, Eva Gomàriz, Neus Nogué i F. Xavier Vila.

5. No cal dir que l'avaluació de la llengua oral no és més que una de les moltes perspectives que es va adoptar a l'hora de considerar el procés d'ensenyament-aprenentatge: aprenentatges, programes, funció docent, centres, sistema educatiu, etc. (Pedró, 2005, p. 39).

6. Per qüestions de capacitat operativa, la recerca es va limitar a les entitats de Catalunya.

Taula 1

Organismes i proves estudiades

Organisme	Proves d'avaluació
SEDEC	1984-1989: 6è, 7è i 8è EGB 1988-1989: 1r EGB 1991-1992: 2n EGB 1994-1995: 4t EGB 1997-1998: 6è EP 1999-2000: P5
SIUL	Prova inicial Prova de primària Prova de secundària
CS	2000-2001: 10 anys 2001-2002: 14 anys 2002-2003: 10 anys 2003-2004: 14 anys 2004-2005: 8-10-12 anys 2005-2006: 14 anys 2006-2007: 8-10-12 anys
SPL	1981-2001: prova nivell C, primer model 2001-2008: prova nivell C, segon model
EOI	Certificat de nivell elemental (fins al 2007-2008) Certificat de nivell intermedi (des del 2008-2009) Certificat d'aptitud (fins al 2008-2009)

Consell Superior d'Avaluació. Al llarg del procés de recerca, es van recollir aquests materials per tal d'obtenir una visió més àmplia del procés avaluador i dels resultats obtinguts.

4) Anàlisi de les proves. L'equip de recerca es va distribuir la feina d'estudiar i elaborar les anàlisis de cadascuna de les proves. Es va dissenyar conjuntament una fitxa d'anàlisi amb diverses variables que calia analitzar per a cada prova (com ara la definició de competència oral, la tipologia de proves, els barems, etc.). Els resultats del buidatge de les fitxes es van posar en comú i es van sotmetre a discussió, de la qual van néixer els esborranys de cadascun dels capítols d'aquest treball. Aquests esborranys van anar essent debatuts de manera conjunta fins que van acabar assolint la seva redacció definitiva.

5) Retorn i presentació de resultats. En finalitzar el treball d'anàlisi, l'equip de treball va enviar l'informe sobre les proves als diferents organismes per si volien fer-hi comentaris. Els comentaris obtinguts van ser introduïts als textos generats.

El corpus de materials analitzat està format tant per proves adreçades a infants i adolescents com per proves adreçades a la població adulta. Com veurem en els capítols corresponents, algunes de les proves estan plantejades per avaluar l'expressió oral en català com a L1, d'altres per avaluar-la com a L2 i, final-

ment, d'altres no fan aquesta mena de distinció. Així, són proves adreçades a infants i adolescents les proves del Servei d'Ensenyament del Català (SEDEC), les del Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu (CS) i les del Servei d'Immersion i Ús de la Llengua (SIUL), mentre que estan destinades a la població adulta tant les proves de la Secretaria de Política Lingüística (SPL) com les que apliquen les Escoles Oficials d'Idiomes (EOI).

La taula 1 mostra les proves que s'han analitzat i els organismes a què pertanyen.

Els resultats preliminars de l'informe es van presentar al congrés de l'Associació Internacional de Lingüística Aplicada (AILA) celebrat a Essen, Alemanya, l'agost del 2008. Posteriorment, l'equip de recerca va sol·licitar a Neus Figueras, experta en l'àrea d'avaluació del Departament d'Ensenyament que havia col·laborat activament en el procés d'elaboració de l'informe, que redactés un capítol final que permetés valorar tant la feina feta com els reptes per a l'avaluació del català en tant que llengua oral. Finalment, la Xarxa CRUSCAT de l'Institut d'Estudis Catalans ha publicat l'informe que teniu a les mans.

Aquest volum s'estructura sobre la base de capítols que aborden successivament les proves de diferents institucions. Esperem que resulti d'utilitat per a la formació dels futurs avaluadors del català com a llengua oral.

Bibliografia

- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (2007). «La lingüística catalana. Assaig d'una "fisiognòmica" dels seus moments forts actius en el segle XX». A: LORENTE, Mercè; ESTOPÀ, Rosa; FREIXA, Judit; MARTÍ, Jaume; TEBÉ, Carles (ed.). *Estudis de lingüística i de lingüística aplicada en honor de M. Teresa Cabré i Castellví*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada, p. 19-55.
- COMAJOAN, Llorenç; LLORET, Maria Rosa (2007). «Catalan linguistics: New trends and findings». *Catalan Review*, núm. XXI, p. 103-123.
- CURELL, Hortènsia (coord.); CELAYA, María Cruz; PUIGVERT, Gemma; SEGARRA, Marta; SERÉS, Guillermo (2005). «Altres filologies». A: *Reports de la recerca a Catalunya 1996-2002* [en línia]. Barcelona, p. 969-1040. <<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000041%5C00000035.pdf>> [Darrera consulta: 14 juliol 2010].
- FIGUERAS, Neus (2005). «Els docents i l'avaluació. De les intencions a l'estudi de resultats. Què cal saber». A: FIGUERAS, Neus (coord.). *L'avaluació dins i fora de l'aula*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 59-88.
- MARTÍ I CASTELL, Joan (coord.); MASSANELL I MESSALLES, Mar (2005). «Filologia catalana». A: *Reports de la recerca a Cata-*

lunya 1996-2002 [en línia]. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 881-957. <<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000041%5C00000034.pdf>> [Darrera consulta: 14 juliol 2010].

PAYRATÓ, LLUÍS (2003). *De profesión, lingüista: Panorama de la lingüística aplicada*. 2a edició actual. Barcelona: Ariel.

PEDRÓ, FRANCESC (2005). «Per què cal avaluar l'ensenyament». A: FIGUERAS, NEUS (coord.). *L'avaluació dins i fora de l'aula*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 13-34.

VILA I MORENO, F. XAVIER (2004). «De l'ús al coneixement: algunes reflexions sobre la promoció de la llengua al sistema educatiu». A: VALLVERDÚ, F. (cur.). *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Vic (17 i 18 d'octubre de 2003)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; Vic: Universitat de Vic: Ajuntament de Vic, p. 149-177.

– «La recerca sociolingüística educativa escolar als països de llengua catalana: elements per a un balanç». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 21. [En premsa]